

A „Gondolat Világirodalmi Sorozat”

Nagy Kristóf*

*Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, 1088 Budapest, Múzeum körút 4/A
(kristofnagy@freemail.hu)

Összefoglaló

Írásomban a „Gondolat Világirodalmi Sorozat”-tal foglalkozom. Külön figyelmet fordítok arra, hogy milyen tipográfiai, grafikai, könyvtervezési eszközökkel próbál kitűnni a könyvpiacról ez a sok tekintetben különleges sorozat. Három kötet kapcsán tárgyalom a sorozat megformáltságát esztétikai és gyakorlati oldalról. Az elemzést a Máthé Hangával, a sorozat tipográfusával, tervezőjével készített interjúk segítségével végzem el.

Kulcsszavak: Slimbach betűtípus, Solex betűtípus, könyvforma, fülszöveg, figyelemfelhívás

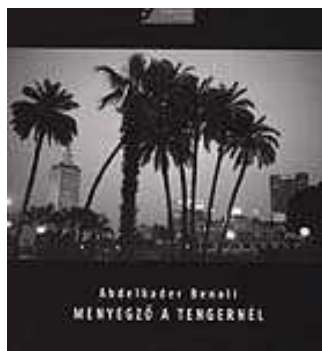
Abstract

In my article I examine the book series, „Gondolat Világirodalmi Sorozat” [Gondolat Series of World Literature]. I concentrate on the tools of typography, graphics and book design, which supports the position of this series on the bookmarket. I discuss the outline of this series in the context of aesthetics and of the practical side, with the help of the interviews with the typographer and designer, Máthé Hanga.

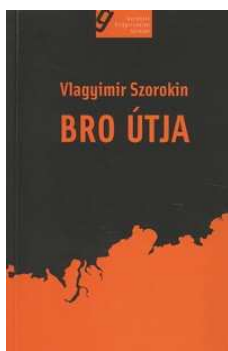
Keywords: Slimbach font, Solex font, book design, blurb, attractivity

Bevezetés

A „Gondolat Világirodalmi Sorozat” tizenhat kötettel 2004 és 2007 között jelent meg a Gondolat Kiadónál. 2008-ban a sorozat megújult, azóta megváltozott alakokkal jelennek meg az újabb kötetek. A sorozat szerzői jobbra Magyarországon nem, vagy csak kevésbé ismert szerzők (kivéve Ingo Schulze), akik közül párán (mint Szorokin, vagy Pelevin) a sorozatnak is köszönhetően, azóta egyre ismertebbek váltak Magyarországon is.



1. kép. A sorozat 2004-2007 közötti borítója



2. kép. A megújult küllemű sorozat

A szépirodalmi könyvsorozat nem újdonság Magyarországon, sok különböző tematikájú sorozat is megjelent már, de témájában a legközelebb ehhez az Európa Zsebkönyvtár állt. Az írásomhoz a kötetek közül három, különböző évben készült darabot használok fel, a *Szimpla sztorikat* (Ingo Schulze 2004),

a *Menyegző a tengerrel* (Abdelkader Benali 2005) és a *Moszkoviádát* (Jurij Andruhovics 2007). A sorozat elemzésénél először az előzményekről, külső hatásokról írok, majd a kötetek elemzését kívülről befelé végzem el, mivel ez az olvasó leggyakoribb útja és a könyv tipográfiájának és kialakításának az olvasóra kell hatást gyakorolnia. Teszem ezt mindannak ellenére, hogy a tervezés iránya éppen fordított. Máthé Hanga erről így nyilatkozik: „*elkezdem a belíveket tervezni, később tördelni. Közben lassan alakul a borító, amely általában akkor kapja meg a végleges formáját, mikor már teljesen készen van a belív.*” (Máthé 2009).

A sorozat tipográfusa

A könyvsorozat tervezője és tipográfusa Máthé Hanga, elmondása szerint otthonról hozta a könyvek és a nyomdászat iránti érdeklődést. Érdekes módon először ugyancsak egy alkalmazott művészeti szakmát, ötvösséget tanult, majd a '90-es évek közepén kezdett el tipográfusként dolgozni. Az első általa tervezett kötet Garaczi László Metaxa című könyve volt (Jánossy 2008a). Az Iparművészeti Egyetemen végzett el egy kétéves felsőfokú tanfolyamot. 1997 óta a Beszélő képszerkesztője, ezen túl pedig szabadúszóként dolgozik, könyveken kívül emblémákat és katalógusokat is tervez.

Az alkotás folyamata

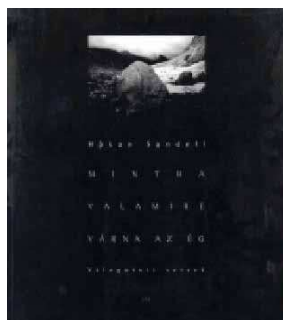
Máthé Hangánál a tervezés folyamatában szorosan összekapcsolódik a szöveg és a tipográfia, könyvtervezés. Mivel a tipográfia alkalmazott művészet, sok mindenben a szöveghez (illetve a külső elvárásokhoz) is kell alkalmazkodnia. „Mivel könyvekről beszélgetünk, természetes, hogy a legmeghatározóbb a szöveg. A könyvek olvasása nélkül elképzelhetetlen bármilyen tervezési munka.” (Jánossy 2008a). Erről nem így gondolkodik minden tipográfus, Hrapka Tibor, a Kalligram Kiadó könyvtervezője így beszél erről: „Azt nem állítom, hogy minden egyes általam tervezett könyvet elolvasok, de... mire a borító tervezésére kerül a sor, már ismerem az anyagot. Ha nem így alakul, akkor a szerkesztőkkel beszéljük meg a könyv stílusát, üzenetét.” (Jánossy 2008b).

Ehhez szorosan kapcsolódik a szöveg, és a forma kapcsolata. „A betűtípus, sorköz, címrendszer — mind segítheti, illetve hátráltathatja az olvasást.” (Jánossy 2008b) A legtöbb olvasó nem figyel célzottan egy könyv tipográfiájára, és csak akkor kapja fel a fejét, ha valami nagyon meglepett, így az olvasás folyamatába beépül a precíz, gondos, tipográfiai tervezés hatása is. A jó olvashatóság és a szép tipográfia egyik alkotóeleme a jól megválasztott betűméret is. „A betűnagyság mindig nehéz kérdés. Jobban szeretek alacsonyabb betűfokozattal dolgozni, sokkal egységesebb, kiegyensúlyozottabb oldalképet lehet készíteni belőle. Ugyanakkor gondolnom kell azokra az olvasókra, akik nem tudják a kisebb betűméretet olvasni. Próbálok lavírozni az esztétikai és gyakorlati megfontolások között.” (Máthé 2009). A sorozat (kompromisszumos megoldásként) a mai magyar (szépirodalmi) regények átlagos betűnagyságát alkalmazza.

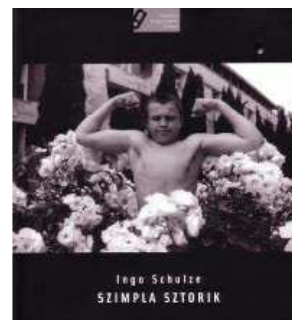
A tipográfiának nagyon erős szabályai vannak, amelyek a könyvtervezőnek is megkötik a kezét. „... a tipográfiának elég szigorú szabályai vannak, amelyeket elég nehéz és gyakran fölösleges – megkerülni, vagy túllépni rajtuk, olykor viszont ez elkerülhetetlenné válik.” (Máthé 2009). Ez a sorozat, ha át nem is szakítja a tipográfia szabályait, annak határát több helyütt is feszegeti.

A sorozat előzményei

A könyvsorozat szerkesztője Zihaly Péter volt, akivel már korábban is dolgozott együtt Máthé Hanga a JAK-nál megjelenő Hakan Sandell *Mintha valamire várna az ég* című verseskötetén. A „Gondolat Világirodalmi Sorozat” megtervezésénél Zihaly Péter azt kérte, hogy hasonlítson valamennyire arra a kötetre a sorozat, illetve üssön el a piacon lévő többi könyvtől. Ez a kérés láthatóan teljesült is, így sok hasonlóság fedezhető fel a két borító között formában, színben és a fényképhasználatban is. Ugyanezt a betűtípust használja a tipográfus a könyv gerincén, illetve a sorozat számára tervezett emblémán is.



3. kép. A Hakan Sandell kötet borítója



4. kép. A Szimpla sztorik borítója

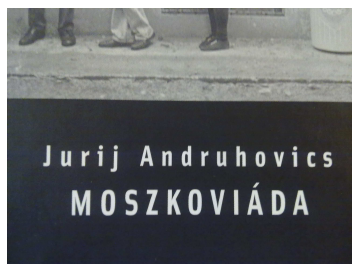
A borító

A sorozat borítói mind fekete-fehérek, ez nagyban elüt a legtöbb, színekben tobzódó mai könyvtől. Erről így ír Máthé Hanga: „Manapság minden könyv rendkívül színes, néha hivalkodó. Azt gondoltam, hogy egy ilyen „színtelen” könyv talán pont a visszafogottságával, nyugalmával tűnhet ki a többi közül.” (Máthé 2009)

Mindegyik címlap közepére egy-egy Szilágyi Lenke által készített fénykép kerül, amelyik a kötet témájához kapcsolódik, és legtöbbször tökéletesen illik is ahhoz. Ez annak ellenére így van, hogy Máthé Hanga azt vallja: „Az általam legkedveltebb munkáimon nincs képzőművészeti alkotás...” (Jánossy 2008a). Annak, hogy mégis fényképek kerülnek a kötetek borítóira két oka van. Egyrészt összetartják a könyvsorozatot az azonos kézből származó képek, másrészt Máthé Hanga a Beszélőnél együtt dolgozott Szilágyi Lenkével, aki a folyóirat fotósa. Érdekes, hogy egy másik neves magyar tipográfus, a Magvető Kiadó könyvtervezője, Pintér József is szívesen alkalmazza Szilágyi Lenke fényképeit: „Legtöbbször Szilágyi Lenke fotóit használom, nagyon alkalmasak erre, mindig van bennük valami tartózkodó líraiság, és sosem oly módon konkrétak, hogy ütközne a könyv tartalmával.” (Jánossy 2008c). A képek mintegy az 50-60%-át foglalják el a címlapnak. A borítón egy akkoriban viszonylag friss, 2000-ben tervezett betűtípus, a Zuzana Licko által tervezett Solex font (5. kép) szerepel. Ez egy nagyon letisztult, kontraszt nélküli sans-serif betű, ami a 2008 óta futó, megújult sorozatnál is a cím betűit képezi.



5. kép. Solex font mintalapja.



6. kép. A Moszkoviáda címlapjának részlete

Máthé Hanga külön logót is tervezett a sorozathoz, ami komolyan elüt a Gondolat Kiadó emblémájától, de nagyon jól illeszkedik a sorozat képébe, főként mivel ugyancsak a Solex betűtípust használja, és annak a „G” betűjét elemi ki, illetve ugyanúgy a szürke a fehér és a fekete színeket variálja, mint a sorozat egésze.

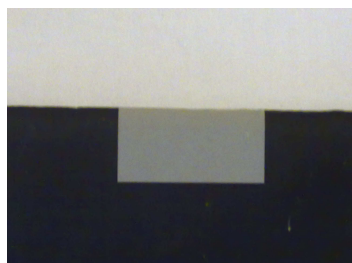


7. kép. A sorozat emblémája



8. kép. A Gondolat Kiadó emblémája

Érdekes módon a hátoldalon is meg van hagyva a logó szürke alapja, ám ez üresen marad. (9. kép) Szokatlan, hogy egy kötet üresen hagyja az egész hátsó borítót, ám itt ez minden bizonnyal a letisztultságra, egyszerűsége törekvő koncepció része.



9. kép. A borító hátsó oldalának részlete

A kötetek gerincén a szerző nevéén és a címen kívül egy „G” betű látható, ugyanaz a forma, mint az emblémán is, itt is feketével, és csak a körülvevő szürke rész miatt látszik, ám így térhatást is kelt.

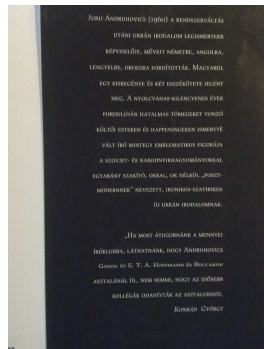
A borítón olvasható természetesen a szerző neve és a mű címe is, szokványos címhierarchiával. A cím verzállal és nagyobb betűmérettel van szedve, mint a szerző és mind a kettő kövérítve is van. Ám így is a szokásos szépirodalmi borítókhoz képest jelentősen kisebb betűmérettel kerül fel mindkettő a borítóra.

A borítót levéve a könyv táblaborítóján, éppen az oldal közepén már csak a szerző neve és a cím látható, ugyanazzal a nagysággal és betűtípussal, mint a külsőn is.

Az első fülszövegeken egy részlet olvasható a kötetekből, míg a hátsón egy-egy neves magyar író (Esterházy Péter, Konrád György, Závada Pál)

méltatja a művet. Az első (baloldali) fülszövegek balra vannak igazítva, míg a hátsók (jobboldaliak) jobbra.

Minden fülszöveg (10. kép) kiskapitálissal van szedve, ami meglehetősen szokatlan könyvek, fülszövegek esetében. Erről Máthé Hanga ezt mondja: „Hosszabb írásnál tényleg nem túl szerencsés (ebben az esetben sem), mivel a betűszárok hiánya nehezíti az olvasást, de amikor aránylag kevés információ kerül a fültre, olyankor szinte plakátszerűvé válik a felület, ami arra sarkallja az olvasót, hogy mindenképp olvassa végig a szöveget.” (Máthé 2009)



10. kép. A Moszkoviáda hátsó fülszövege

Talán éppen ezért, a plakátszerűség eléréseért válnak viszonylag nagygyá a sorközök, és ezért jelölik az új bekezdéseket is sorkihagyással.

A belívek

A könyvek első oldalán, az üres fehér lap közepén csak a címet és a szerző nevét olvashatjuk, amelyek itt egymás mellett helyezkednek el. A második oldalon a sorozat logója, a fordítónak, az előszó írójának és a sorozatszerkesztőnek a neve szerepel, és a könyv támogatójának (ha van) az emblémája és neve. A harmadik oldalon újra a cím és a szerző szerepel, itt már egy méretben, ám itt csak a cím van fettelve. Amennyiben van alcíme a kötetnek, akkor az is itt található, kisebb és kurzív betűvel szedve. Fontos megjegyezni, mivel a sorozat más betűtípust használ a borítón és a belíveken, hogy a cím az első és a harmadik oldalon is a borító betűtípusával, Solexel van szedve.

„Más tipográfiát kíván, vagy enged meg egy klasszikus, illetve kortárs regény.” – írja a sorozat tipográfusa (Máthé 2009). Minden bizonnyal emiatt is történt, hogy a kortárs szerzőket felvonultató könyvsorozathoz egy új fontot, a *Slimbachot* választotta, amit 1987-ben rajzolt meg Robert Slimbach betűtervező. A belívek, így maga a regényszöveg is ezzel a betűtípussal van szedve.

TIPOGRÁFIAI DIÁKKONFERENCIA 2009. DECEMBER

Nagy Kristóf: A „Gondolat Világirodalmi Sorozat”

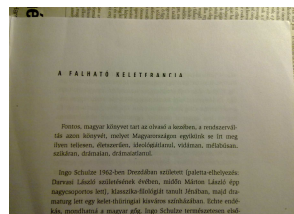


11. kép. A Slimbach font kis és nagy „A” betűje

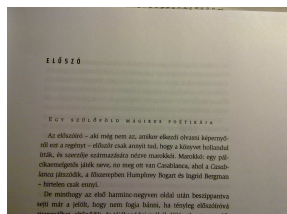
Erről a talpas és kontrasztos betűről így ír Máthé Hanga: „... hagyománytisztelő, de mégis bátor, modern betű. Jól olvasható, de mégsem <klasszikus>. Ez jól illett a sorozat szellemiségéhez.” (Máthé 2009).

Az egyetlen pontja a három kötetnek, ahol hasznos lenne, és jól mutatna az egységes megformáltság, ám ez nem jött létre: ez az előszó címe. A három kötet esetében három különböző megoldást alkalmaz a tipográfus. A *Szimpla sztorik*nál csak az előszó címe kerül fel, ami verzállal és kövérítéssel van kialakítva. A *Menyegző a tengernél* esetében az előzővel egyező formában, de valamivel feljebb kerül az „előszó” szó, és a szöveg fölé nem sokkal kerül az írás címe kiskapitálissal. A *Moszkoviádánál* oda és úgy kerül fel az esszé címe, ahol a Schulze-kötetnél az „előszó” szó volt, ám alá kerül kiskapitálissal még a könyv szerzője és címe is.

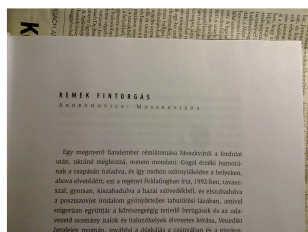
Amennyiben ez a rész legalább hasonlóan lenne megformálva, akkor ez sokat hozzátenne a sorozat egységességéhez.



12. kép. A Szimpla sztorik előszava



13. kép. A Menyegző a tengernél előszava

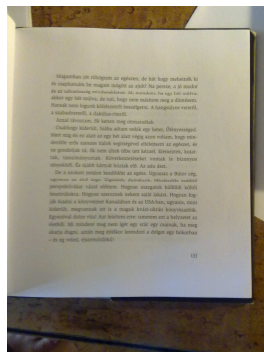


14. kép. A Moszkoviáda előszava

A fejezetcímek kiemelése más-más módon történik a különböző könyveknél. A *Menyegző a tengernél* című kötetben minden fejezetcím első betűje verzál, majd ezt (a fűlszövegen már használt) kiskapitálisok követik. A *Szimpla Sztorik*ban nagyobb betűmérettel, végig verzállal és kövérítéssel vannak kiemelve, így jóval hangsúlyosabbá téve a címek. (A

*Moszkoviádán*ban nincsenek fejezetek, így ezt nem is lehet vizsgálni rajta.)

A kötetek tükre nagyon kicsi, Máthé Hanga kifejezésével élve „szinte a pazarlás határát súrolóan kicsi.” (Máthé 2009) Ez meglehetősen szokatlan, így a lapoknak alig több mint az egyharmadán helyezkedik el szöveg.



15. kép. Egy oldal a Moszkoviádából

Ez is erősíti a kötet letisztultságát, elegánságát: A kis tükör és a négyzetszerű lapok hatása kölcsönösen erősíti egymást, a két szokatlan elem együtt sokkal attraktívabb és különlegesebb, mint külön-külön.

Összegzés

Összegzésként elmondható, hogy a sorozat tipográfiai és könyvtervezési megoldásaival kiemelkedik a legtöbb magyar könyvsorozat közül, és a nyugodt, ám meglepő megoldásaival el tudja érni azt is, ami a könyvpiacon létfontosságú, hogy látható és jól felismerhető legyen. Természetesen egy könyv tipográfusa, aki talán a legtöbbet foglalkozik a küllemével ritkán teljesen elégedett, Máthé Hanga is így van: „Ennél a sorozatnál például szerettem volna, ha a táblaboritót nem fóliázott műnyomópapírral borították volna, hanem kreatív papírral, de ebből végül nem lett semmi... Egy szebb regény nyomó papírt is el tudtam volna képzelni. Ez már sajnos pénzkérdés.[...] Egyszer-kétszer előfordult, hogy mégsem sikerült igazán szerencsés fotót választani.” (Máthé 2009). Mindezek ellenére elmondható, hogy kellemes érzés kézbe venni és olvasni a sorozat bármelyik kötetét.

Képek forrása:

1. kép. A Gondolat Kiadó honlapjáról

http://www.gondolatkialdo.hu/images/newbook/k_K033874.jpg

2. kép. A Polc.hu honlapjáról

<http://static.polc.hu/products/00/19/69/196978.jpg>

3. kép. A Bookline honlapjáról

http://bookline.hu/product/home!execute.action?id=31373&type=22&_v=Sandell_Hakan_Mintha_valamir_e_varna_az_eg#popup:popup1000

4. kép. A Polc.hu honlapjáról

<http://static.polc.hu/products/00/17/25/172554.jpg>

TIPOGRÁFIAI DIÁKKONFERENCIA 2009. DECEMBER
Nagy Kristóf: A „Gondolat Világirodalmi Sorozat”

5. kép. Myfonts honlapjáról

<http://origin.myfonts.com/s/ec/sp-200705/solex-flag.gif>

8. kép. A Gondolat Kiadó honlapjáról

http://gondolatkiado.hu/kepek/head_3.jpg

11. kép. A Myfonts honlapjáról

<http://origin.myfonts.com/s/flag-stubs/888888-ffffff-200/agfa/itc-slimbach.gif>

6-7., 9-10., 12-15. képek.

Szerzői fotók

Felhasznált irodalom

Jánossy Lajos (2008a) Könyvmutatványosok 1. *Litera*, január 30.

Jánossy Lajos (2008b) Könyvmutatványosok 2. *Litera*, február 4.

Jánossy Lajos (2008c) Könyvmutatványosok 3. *Litera*, február 12.

Máthé (2009) Interjú Máthé Hangával, december 1-3.
készítette: Nagy Kristóf